

“Η πρόσληψη του Αλκιβιάδη στην Αθήνα του 4ου αιώνα και το ζήτημα της ύβρεως”

Ο Αλκιβιάδης είναι από τις πλέον αινιγματικές μορφές της ιστορίας και η σχέση του με τον αθηναϊκό δήμο ήταν εντέλει μια σχέση αγάπης και μίσους. Μέσα από παραδείγματα που διασώζουν οι πηγές θα γίνει προσέγγιση της πολυσχιδούς προσωπικότητάς του και η πρόσληψη του παραδείγματός του στην πολιτική πραγματικότητα του 4ου αιώνα. Ειδικότερα, θα αναλυθεί το ζήτημα της θεώρησης της συμπεριφοράς του ως αλαζονικής - υβριστικής, οι λόγοι για τους οποίους μία τέτοια συμπεριφορά συνιστούσε εν δυνάμει κίνδυνο για το δημοκρατικό πολίτευμα, και ο τρόπος με τον οποίο η ατομική υπεροχή μπορούσε να βρει εντέλει χώρο μέσα στην αθηναϊκή δημοκρατία. Η ανάλυση του αδικήματος της έννοιας της *ύβρεως* ως τυποποιημένου αδικήματος στην αθηναϊκή έννομη τάξη και η τοποθέτηση των ρυθμίσεων και των ιστορικών προσωπικοτήτων μέσα στο πολιτικό πλαίσιο που τις γέννησε αποτελούν προϋποθέσεις για την πληρέστερη και σφαιρική προσέγγιση του θέματος.

Καλλιόπη Κ. Παπακωνσταντίνου, Αν. Καθηγήτρια Ιστορίας Δικαίου, Νομική Σχολή Α.Π.Θ.

Ο νόμος περί *ύβρεως* στην Αθήνα των κλασικών χρόνων

Η *ύβρις* είναι έννοια ευρεία και σύνθετη, απαντά ήδη στον Όμηρο και τον Ησίοδο, τη λυρική ποίηση και την ελεγεία, αποκτά δε κομβική πολιτική σημασία στην κοινωνία της κλασικής εποχής. Η υβριστική συμπεριφορά τυποποιείται ως αδίκημα, δεν γνωρίζουμε πότε ακριβώς, ίσως ήδη επί Σόλωνα. Η ποινικοποίησή της αποκτά καθοριστικό νόημα για τη λειτουργία της δημοκρατίας κατά τους κλασικούς χρόνους. Η διατύπωση του νόμου περί *ύβρεως* διασώθηκε στην πληρέστερη μορφή της στον λόγο του Δημοσθένη κατά Μειδίου, που αφορά μία πολύκροτη υπόθεση των μέσων του 4ου αιώνα με πρωταγωνιστή τον ίδιο τον ρήτορα. Στον συγκεκριμένο λόγο γίνεται αναφορά και στον Αλκιβιάδη, και θα δούμε με ποιον τρόπο η αναφορά αυτή εντάσσεται στην επιχειρηματολογία του Δημοσθένη περί *ύβρεως*.

Βιογραφικό

Η Καλλιόπη Παπακωνσταντίνου σπούδασε νομικά στη Νομική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου της Κολωνίας, όπου εκπόνησε τη διδακτορική διατριβή της στο κλασικό ρωμαϊκό δίκαιο με υποτροφία του Ι.Κ.Υ. Εκτός από τη Θεσσαλονίκη, έχει διδάξει Ιστορία Δικαίου στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης ως επιστημονική συνεργάτις και στο Πανεπιστήμιο της Χαϊδελβέργης ως επισκέπτρια Καθηγήτρια. Τα επιστημονικά ενδιαφέροντά της κινούνται στον χώρο της Ιστορίας των θεσμών του αρχαίου ελληνικού και του ρωμαϊκού δικαίου, στη μελέτη του Αρχαίου Δράματος και τη σύνδεσή του με το Δίκαιο και την Πολιτική, στην ανάλυση πολύκροτων δικών

από την ελληνική και ρωμαϊκή αρχαιότητα. Έχει εγκαινιάσει και συντονίζει εδώ και χρόνια, σε συνεργασία με Συναδέλφους της στη Νομική Σχολή του Α.Π.Θ., τη σειρά Ανοικτών Μαθημάτων για Ιστορικές Δίκες.

Ευάγγελος Β. Αλεξίου, Καθηγητής Αρχαίας Ελληνικής Φιλολογίας Α.Π.Θ.

Οι κατηγορίες κατά του Αλκιβιάδη περί τυραννίδος και η απάντηση του Ισοκράτη στον *Περί τοῦ ζεύγους*

Η μορφή του Αλκιβιάδη πολώνει την αθηναϊκή κοινωνία στις αρχές του 4^{ου} αι. π.Χ. και σε κείμενα της εποχής αποτυπώνεται αυτό που ο J. Assmann αποκαλεί “επικοινωνιακή μνήμη” (communicative memory), η οποία είναι πολυφωνική και περιλαμβάνει μεταβαλλόμενες αναμνήσεις ενός πρόσφατου παρελθόντος. Η βασική κατηγορία κατά του Αλκιβιάδη, όπως διατυπώνεται στον Θουκυδίδη, τον Ξενοφώντα, τον Ψευδο-Ανδοκίδη *Κατὰ Αλκιβιάδου* (4) και τον Λυσία *Κατὰ Αλκιβιάδου* (14 και 15), είναι οι τυραννικές βλέψεις του, οι οποίες συνδέονται με την *ὑβριν* στον δημόσιο και τον ιδιωτικό του βίο. Ο *Περί τοῦ ζεύγους* του Ισοκράτη εκφράζει το αντίπαλο δέος: όσους θαύμαζαν τον Αλκιβιάδη ως ευφυή ηγέτη, ευεργέτη της πόλης του και πατριώτη. Ο Ισοκράτης απευθύνεται σε ένα δημοκρατικό ακροατήριο και η γενική αρχή που ακολουθεί είναι να αναδείξει τους στενούς δεσμούς του Αλκιβιάδη με τις παραδοσιακές αξίες της πόλης, χωρίς εντούτοις να εξαλείψει τις ανταγωνιστικές αξίες μιας εξαιρετικής ατομικής προσωπικότητας. Στις τρέχουσες κατηγορίες εναντίον του για τυραννικές επιδιώξεις η απάντηση του Ισοκράτη θέτει στο προσκήνιο την πάγια πεποίθησή του για τους αυτοπεριορισμούς μιας ηγετικής φυσιογνωμίας: «ο Αλκιβιάδης άξιζε περισσότερο από οποιονδήποτε άλλον την τυραννίδα, επέλεξε ωστόσο ο ίδιος συνειδητά την ισότητα με τους συμπολίτες του». Αυτός ο ισχυρισμός κατοπτρίζει τη σταθερή ισοκράτεια αντίληψη περί ατομικής υπεροχής: δεν είναι το πολίτευμα ή οι θεσμοί οι ασφαλιστικές δικλείδες, αλλά μια “αριστοκρατία αξιών” η οποία συνυφαίνεται με τους εκάστοτε ηγέτες ως φορείς αυτών των αξιών.

Βιβλιογραφία

- Alexiou, E. (2011): Isocrates *De bigis* und die Entwicklung des Prosa-Enkomions, *Hermes* 139, 316-336
- Assmann, J. (2008): Communicative and Cultural Memory, στο: A. Erll/A. Nünning (επιμ.), *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*, Berlin/New York, 109-118
- Benson, E.F. (1828): *The Life of Alcibiades*, London
- Bloedow, E.F. (1992): “An Alexander in the Wrong Place”. Alcibiades “the Ablest of All the Sons of Athens”, *SCO* 41, 191-216
- Crick, N. (2023): The Rhetoric of Deflection: Demosthenes’s *Funeral Oration* as Propaganda, στο: A. Kapellos (επιμ.), *The Orators and their Treatment of the Recent Past*, Berlin/Boston, 291-306
- Eck, E. (2015): Alcibiade dans le *Sur l’Attelage* d’Isocrate, στο: C. Bouchet/P. Giovanelli-Jouanna (επιμ.), *Isocrate. Entre jeu rhetorique et enjeux politiques*, Lyon, 33-46

Gribble, D. (1999): Alcibiades and Athens. A Study in Literary Presentation, Oxford
Pelling, C.B.R. (2022): Thucydides. The Peloponnesian War, Book VI, Cambridge
Seager J.R. (1967): Alcibiades and the Charge of Aiming at Tyranny, *Historia* 16, 6-18

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ

Ο Ευάγγελος Β. Αλεξίου σπούδασε κλασική φιλολογία στα πανεπιστήμια Αθηνών και Heidelberg Γερμανίας. Είναι Καθηγητής Αρχαίας Ελληνικής Φιλολογίας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Συνεργάζεται ως Σύμβουλος-Καθηγητής με το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Στα ερευνητικά του ενδιαφέροντα ανήκουν η ρητορική, η βιογραφία, η δεύτερη σοφιστική και ο κόσμος των ιδεών της αρχαιότητας. Είναι συγγραφέας των βιβλίων: (1) *Ruhm und Ehre. Studien zu Begriffen, Werten und Motivierungen bei Isokrates*, Heidelberg 1995 (2) *Ισοκράτης Εύαγόρας*. Ερμηνευτική έκδοση, Θεσσαλονίκη 2005 (3) *Πλουτάρχου Παράλληλοι Βίοι*. Η προβληματική των θετικών και αρνητικών παραδειγμάτων, Θεσσαλονίκη 2007 (4) *Der Euagoras des Isokrates. Ein Kommentar*, Berlin 2010 (5) *Η ρητορική του 4^{ου} αι. π.Χ. Το ελιξίριο της δημοκρατίας και η ατομικότητα*, Αθήνα 2016 (6) *Greek Rhetoric of the 4th Century BC. The Elixir of Democracy and Individuality*, Berlin/Boston 2020. Έχει τιμηθεί με το Βραβείο Αριστείας στις Ανθρωπιστικές Επιστήμες (2020, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης) και με το Βραβείο καλύτερης μονογραφίας στην Κλασική Φιλολογία την τελευταία τριετία (2022, Ακαδημία Αθηνών).

Ιωάννης Κ. Ξυδόπουλος, Αναπλ. Καθηγητής Αρχαίας Ελληνικής Ιστορίας, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας Α.Π.Θ.

Η Αθήνα στις παραμονές του Κορινθιακού Πολέμου.

Γνωρίζουμε αρκετά για τον Αλκιβιάδη από τον Θουκυδίδη, τον Ξενοφώντα, τον Πλάτωνα και από τον ομώνυμο *Βίο* του Πλουτάρχου. Παρατηρούμε σε αυτόν έναν έντονα ασταθή συνδυασμό προσωπικών και κοινωνικά καθορισμένων φιλοδοξιών. Επίσης, γνωρίζουμε με βεβαιότητα την επίσημη κατηγορία για μία διάσημη δίκη περί ασέβειας του 399, στην οποία ο Σωκράτης κατηγορήθηκε και του επιβλήθηκε η θανατική ποινή. Στη ρητή κατηγορία πρέπει να προστεθεί και η λανθάνουσα -αλλά λόγω της αμνηστίας του 403 επισήμως μη κατονομασθείσα- κατηγορία, ότι η διδασκαλία του Σωκράτη ήταν υπεύθυνη για τα παραπτώματα του Αλκιβιάδη. Τρία χρόνια αργότερα, ωστόσο (396/5), συντάχθηκε ο λόγος *Περί τοῦ ζεύγους* από τον Ισοκράτη, ο οποίος έχει τον χαρακτήρα εγκωμίου για τον πρεσβύτερο Αλκιβιάδη. Ο τελευταίος παρουσιάζεται σε ένα δημοκρατικό ακροατήριο σαν ένα γνήσιο τέκνο της πόλης, γαλουχημένο από τους προγόνους του, και ως ο υπερασπιστής της πόλης απέναντι στους ολιγαρχικούς. Στην παρούσα ανακοίνωση παρουσιάζεται το πολιτικό πλαίσιο των ετών 403-396, το οποίο πιθανώς δικαιολογεί την πρόσληψη του Αλκιβιάδη από τον Ισοκράτη.

Βιογραφικό

Ο Ιωάννης Κ. Ξυδόπουλος είναι απόφοιτος του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, όπου και εκπόνησε τη διδακτορική του διατριβή. Αναπληρωτής Καθηγητής της Αρχαίας Ελληνικής Ιστορίας στο ίδιο Τμήμα, όπου και διδάσκει από το 2001. Οι επιστημονικές δημοσιεύσεις του αφορούν στην αρχαϊκή Μακεδονία και τη διαμόρφωση του μακεδονικού βασιλείου, στις επαφές των Μακεδόνων με τους νότιους Έλληνες, στην πρόσληψη των Θρακών από τους Έλληνες ιστοριογράφους των Κλασικών Χρόνων, στον ρόλο του μύθου στη διαμόρφωση των κοινοτήτων, σε θέματα ταυτοτήτων στην ευρύτερη περιφέρεια του αρχαίου ελληνικού κόσμου, και -πρόσφατα- στην εσωτερική κατάσταση που επικρατούσε στην Αθήνα μετά το τέλος του Πελοποννησιακού Πολέμου.